

Muzeum Polskich Formacji Granicznych

<https://muzeumsg.strazgraniczna.pl/muz/formacje-ochrony-granic/biografie/1918-1939/kadra/g-j/jan-gurbski/9530-Jan-Gurbski.html>
2024-05-10, 20:15

płk piech. **Jan Gurbski**. Urodzony 27 IX 1897 w Proboszczewicach koło Płocka, syn Kazimierza, urzędnika Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, i Michaliny z Nehringów. Uczęszczał do gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Płocku, następnie do gimnazjum gen. Chrzanowskiego w Warszawie. Po wyewakuowaniu rodziny w 1914 przez cofające się wojska rosyjskie ukończył 7-klasową Szkołę Polską w Charkowie (matura). W czerwcu 1915 zgłosił się jako ochotnik z cenzusem do woj. rosyjskiego, służył w komp. samochodowej do listopada 1916, kolejno awansując do stopnia plut. Pełnił funkcje: pomocnika kierowcy, kierowcy, zcy dcy plutonu.

Od 1 XII 1916 uczył się w Mikołajowskiej Szkole Wojskowej w Kijowie, zdobył rangę młodszego, a później starszego portupej junkra (podoficer kawalerii szlacheckiego pochodzenia). Szkołę ukończył 1 IV 1917 w stopniu chor. (praporzczyka). Przewyciężając trudności stawiane przez władze rosyjskie, zgłosił się jako chor. do 3 p. 1 DSPol. i w ramach tej formacji jako dca plutonu walczył na froncie galicyjskim. Został mianowany ppor., od czerwca 1917 służył w I Korpusie Polskim jako oficer instruktor. Wziął udział w przemarszu 3 DStrz. I Korpusu gen. Dowbór-Muśnickiego z Jelni do Bobrujska (Żłobina). Od kwietnia do lipca 1918 był adiutantem w Sztapie I Korpusu Polskiego.

Po rozwiązaniu Korpusu latem 1918 wrócił do Polski i wziął udział w przygotowaniu i czynnym rozbrajaniu Niemców w Warszawie. Odznaczył się zajęciem gmachu Dyrekcji Kolejowej (pod zarządem niemieckim). Wcześniej ukończył Szkołę Podchorążych w Ostrowi Mazowieckiej („Polonische Wehrmacht”; lipiec - październik 1918). W listopadzie 1918 mianowany pchor. z reaktywacją stopnia ppor.

Uzyskał przydział do 36 p.p. Legii Akademickiej, w jej składzie znajdował się do kwietnia 1919 i jako dca komp. wziął udział w bitwach: Zagórna, Hołe Rawskie, Kullków, Hamulec, Sokolniki, Skirów oraz w walkach pozycyjnych w rejonie Lwowa. Ranny w głowę 17 II 1919 z linii nie zszedł, o czym później zaświadczył dca pułku, mjr Lubicz-Sawicki. We wniosku o odznaczenie go Krzyżem Walecznych podpisanym przez mjr. Sawickiego, dcę bryg., gen. ppor. Mieczysława Kulińskiego, i dcę armii, gen. Wacława Iwaszkiewicza, stwierdzono m.in.: „Ppor. Jan Gurbski jako uczestnik walk 36 pp odznaczał się stale odwagą, inicjatywą i spokojem [...] dowodząc plutonem wyróżnił się w bitwie pod Zagórnią (8 I 1919) i pod Hamulecem (9 I 1919), gdzie swoją odwagą i poświęceniem porywa ludzi do boju [...] Na szczególne wyróżnienie zasłużył w bitwie pod Skirowem (17 II 1919), gdzie dowodząc 3 kompanią zajmował środkowy odcinek obrony pułku. Ukraińcy po silnym przygotowaniu artyleryjskim rozpoczęli atak. Dzięki jednak niezwykłej odwadze, energii i umiejętnemu kierownictwu obroną przez por. Gurbskiego, Ukraińcy zostali odparci, pozostawiając na polu dużo zabitych i rannych”.

Po kolejnej kontuzji został ewakuowany do szpitala (7 IV 1919), jednak już w maju 1919 skierowano go na II kurs adiutantów sztabowych przy Naczelnym Dowództwie, po ukończeniu którego został przydzielony do Oddz. Operacyjnego Dowództwa Głównego w Poznaniu. Po stworzeniu Dowództwa Frontu Wielkopolskiego Jan Gurbski objął w Sztabie Frontu stanowisko szefa Wydz. Pers., które zajmował do listopada 1919. Następnie przeniesiony został do Generalnego Inspektoratu Piechoty w MSWojsk., gdzie powierzono mu zadanie zorganizowania Oddz. II (Pers.), z czego wywiązał się „ku ogólnemu zadowoleniu” (opinia mjr. SGen., Krasickiego) i pełnił tam etatową funkcję równorzędną oficerowi sztabu do marca 1920, kiedy przystąpiono do reorganizacji MSWojsk. Przy reorganizacji przydzielony został do Departamentu Piechoty jako starszy referent pers. W międzyczasie awansował do stopnia por. (1 XII 1919), po czym, z uwagi na to, że pełnił funkcje etatowe kpt. (szef Wydz. Pers.) w Dowództwie Frontu Wielkopolskiego i kierownika Oddz. II. Generalnego Inspektoratu Piechoty, a następnie odpowiedzialne funkcje w Departamencie I MSWojsk., jego kierownictwo wystąpiło 16 września 1920 r. o przeniesienie Jana Gurbskiego na listę kapitanów, co jednak nastąpiło nieco później.

Dalsza droga kariery wojskowej Gurbskiego związana została przejściowo z pracą na gruncie kadrowo-personalnym, kolejno: od stycznia 1921 w Dowództwie Żandarmerii Polowej jako starszy referent pers.; od 31 V 1921 w Dowództwie 1 Dyw. Litewsko-Białoruskiej (przemianowanej na 19 DP) jako referent pers.; od 15 IX 1921 szef Adiutantury 19 DP (Rozkaz Dow. Dyw. Nr 41 z 1921), następnie szef Oddz. I tejże dyw., a od 28 VI 1922 po przejściu 19 DP na etat pokojowy - pierwszy oficer Sztabu (Rozkaz Dow. Dyw. L. 6089/L/1922). Od września 1922 do października 1924 służył w 36 p.p. Legii Akademickiej jako dca komp. Uzyskał awans do stopnia kpt. (ze starsz. od 1 VII 1923).

Od października 1924 do marca 1925 był oddelegowany na kurs krypto-graficzny w Oddz. II SGen. W kolejnych latach służył w Sztabie 8 DP (kwiecień 1925 - luty 1926), był dcą komp. w 36 p.p. Legii Akademickiej (do września 1926), a przez następne 2 lata - do września 1928 -referentem, a później szefem Oddz. w DOK I (Warszawa). Następnie służył w 23 p.p. (październik 1928 - marzec 1931), gdzie był dcą komp., baonu i adiutantem pułku. W tym czasie ukończył kurs dców baonu w CWPiech. w Rembertowie (czerwiec-listopad 1930). Następnie do 30 VI 1930 w/z dca baonu w 23 p.p.

Według własnoręcznie spisanego życiorysu „właśnie w tym czasie rozpoczął się przedziwny zakręt w mojej karierze zawodowej”, polegający na podjęciu pracy w wywiadzie, do czego skutecznie przekonał go płk (późniejszy gen.) Kazimierz Glabisz, wskazując, że służba ta „[...] szczególnie w naszym położeniu z uwagi na sąsiadów, może dawać dużo zadowolenia w pracy, a nawet poczucia, że się dobrze służy ojczyźnie”. Jan Gurbski zgłosił się na tzw. kurs specjalny, który, jak napisał: „o dziwo dla siebie samego ukończyłem jako prymus”.

Od tego czasu (kwiecień 1931) bez przerwy pełnił służbę w Wydz. Wyw. Oddz. II SG, pracując przeciw ZSRS. Wkrótce przeszedł do Wywiadu KOP (pozostając na etacie Oddz. II), gdzie był zcą szefa Wywiadu KOP mjr. dypl. Tadeusza Skindera. Awansował do stopnia mjr. 1 I 1936. 15 IX 1937 został mianowany p.o. szefa, a od 24 X 1937 - szefem Wywiadu KOP.

Według relacji Gurbskiego w tym czasie „potrafiliśmy przetrzebić bandy nasyłane przez bolszewików, poskromić terror i bandytyzm na pograniczu i zapewnić ludności spokojne życie. Ponadto mieliśmy wiele satysfakcji widząc jak nasza służba krok po kroku zaczyna ukrucać wszelkie wywiadowcze afery bolszewickie, a nasyłanych szpiegów, propagatorów i dywersantów chwycić i na podstawie wyroków sądowych wieszać”.

Te sukcesy spowodowały, iż sztaby innych państw graniczących z ZSRS zwróciły się do polskiego SG o pomoc w zorganizowaniu na wzór polski swoich granic. Jan Gurbski był w związku z tym czasowo odkomenderowany do Rumunii, Finlandii, Estonii i Łotwy, gdzie pomógł w zorganizowaniu granic i umocnieniu sieci inf. Specjalnie zapamiętał udekorowanie go przez marszałka Finlandii Gustawa Mannerheima, z którym odbył kilka rozmów na tematy dawnych czasów, kiedy Mannerheim służył w Warszawie (Lejb-Gwardia Huzarów Grodzieńskich).

Z chwilą wybuchu wojny szefostwo Wywiadu KOP stało się główną komórką prowadzącą rozpoznanie na ZSRS, w tym zwłaszcza przedpola ZSRS zarówno w drodze wywiadu, jak i przez elementy służby granicznej. Podobnie było w przypadku Wschodnich Prus, Kłajpedy Litwy i Słowacji. Akcję wyw. prowadzono wyłącznie w czystej formie z zaprzestaniem działań dywersyjnych. Jan Gurbski zarządził odprawę dla szefów Eksp. Nr 1 (Wilno) i Nr 5 (Lwów) na 1 IX. Podczas odprawy szczegółowo omówił rolę Wywiadu KOP w rozpoczętej wojnie z dyspozycjami wyżej wymienionymi. Podkreślił konieczność zaprzestania zestawiania, jak dotychczas, pełnych meldunków wyw. i przejście na meldunki terminowe, przedstawiane trzy razy dziennie za pośrednictwem dostępnych środków łączności (radio, juzu lub telefonu). Obowiązek przekazywania zdobytych wiadomości dotyczył, oprócz szefa Wywiadu KOP, znajdujących się w pobliżu dców armii lub WJ. Po zorientowaniu się w nowej sytuacji i po uzyskaniu zgody dowódcy KOP oraz szefa Wydz. Wyw. Oddz. II Kwatery Głównej Naczelnego Dowództwa Jan Gurbski zarządził wysłanie dwóch oficerów do Łunińca (najdogodniej oddalony punkt w stosunku do Wilna i Lwowa) z zadaniem zorganizowania tam ośrodka łączn. dla szefa Wywiadu KOP w oparciu o sieć połączeń KOP. Szefostwo Wywiadu KOP po spaleniu w Warszawie większości akt ewakuowało się specjalnym pociągiem i samochodami (5 i 6 IX) do Łunińca, gdzie rozpoczął pracę ośrodek łączn. Jan Gurbski zameldował się tymczasem w Pińsku, gdzie wyłoniła się konieczność zorganizowania plac. kontrwywiadowczej, bowiem dotychczasowa struktura - plac. SRI OK IX - przy najeździe najróżniejszych władz i urzędów nie była w stanie zapanować nad sytuacją. W porozumieniu z szefem Wydz. IIb (kw.) Jan Gurbski zorganizował 8 IX plac. złożoną z personelu szefostwa Wywiadu KOP.

Dalszy niekorzystny rozwój działań wojennych zmusił Wywiad KOP do podjęcia decyzji o wycofaniu ośrodków łączności najpierw do Równego, następnie do Czortkowa. W Równem szef Wywiadu KOP przekazał kopowską plac. kontrwywiadowczą zorganizowaną w Pińsku dcy OK IX, wydzielił też część personelu ze składu szefostwa Wywiadu KOP do dyspozycji Eksp. Oddz. II Nr 5 we Lwowie. Sam zameldował się u płk. Smoleńskiego w Młynowie, gdzie otrzymał rozkaz przeniesienia się do Czortkowa i stamtąd utrzymywania łączności z Kołomyją. Przejeżdżając do Czortkowa, omówił po drodze w Tarnopolu sytuację z

kierownikiem plac. wyw. KOP Nr 10. Po przyjeździe do Czortkowa i wysłuchaniu relacji o sytuacji, zameldował się 16 IX późnym wieczorem w Kołomyi. Tam po odprawie o godz. 4.45 rano, 17 IX, otrzymał pierwsze wiadomości o napaści ZSRS, które zostały przekazane Kwaterze NW przez Eksp. Nr 5. Następne informacje przekazał oficer Szefostwa Wywiadu KOP, kpt. Jerzy Fryzendorf. Na tej podstawie o godz. 5.00 Jan Gurbcki powiadomił Naczelne Dowództwo o działaniach Armii Czerwonej we wszystkich rejonach, z którymi Szefostwo Wywiadu KOP utrzymywało jeszcze łączność. Płk Smoleński rozkazał udać się wraz z oficerami do Horodenki, skąd, utrzymując łączność z Kołomyją, prowadzili rozpoznanie zbliżających się kolumn sowieckich. W Horodence Jan Gurbcki zorganizował połączenie stałe z Kołomyją, wysłał zwiad samochodowy za Dniestr, dzięki czemu miał możliwość obserwowania zbliżania się dwóch kolumn czołgów i samochodów pancernych oraz zgrupowania kawaleryjskiego. Kiedy oddziały sowieckie doszły wieczorem 17 IX do Uścieczka, most na Dniestrze został wysadzony i Jan Gurbcki otrzymał rozkaz zameldowania się w Kołomyi, gdzie zastał już tylko szefa Szt.NW, gen. Wacława Stachewicza, z kilkoma oficerami. Po złożeniu meldunku otrzymał rozkaz jazdy na Kuty. Późnym wieczorem 17 IX Jan Gurbcki dołączył do Oddz. II Szt.NW w Kosowie, skąd ruszył nad granicę z Rumunią, którą przekroczone 18 IX ok. godz. 4.00.

W opinii szefa Oddz. II, płk. dypl. Józefa Mariana Smoleńskiego, z listopada 1939: „Szef Wywiadu KOP. W pracy solidny i dokładny. Dobry organizator pracy z pewną tendencją do biurokratyzmu. Zna dobrze zagadnienia wyw. i kontrwywiadu w odniesieniu do Rosji Sow. Nadaje się na stanowisko kierownicze większej placówki wyw. za granicą (np. Litwa)”.

Szybko znalazł się w Bukareszcie, gdzie wspólnie z ppłk. Skinderem i dokooptowanym ppłk. dypl. Kazimierzem Irankiem-Osmeckim uruchomili plac. wyw. posiadającą jeszcze, choć nadwerżoną, sieć agencyjną. Inicjatywa ta przerosła wkrótce w Eksp. „R”, jednak Jan Gurbcki nie podjął w niej dłuższej pracy, uzyskując w grudniu pozwolenie na wyjazd do Francji. Dzień wigilijny spędził w granicznej Modanie, skąd wyjechał do Paryża, gdzie kategorycznie odmówił dalszej pracy w Oddz. II, żądając odkomenderowania do wojsk liniowych, na co zgodę wyraził gen. Marian Kukiel. Skierowany został najpierw do obozu oficerskiego w Le Sables d'Ollonne, gdzie pełnił funkcję referenta wyszkolenia, następnie od lutego do maja 1940 był słuchaczem na kursie dowódców baonów w Camp de Mourmelon.

12 V 1940 uzyskał przydział do 6 Kresowego p.strzel. 2 DSP gen. Bronisława Prugara-Ketlinga. Jako szef Sztabu 2 DSP odbył kampanię francuską zakończoną przejściem do Szwajcarii. Na internowaniu dowódca 2 DSP powierzył Janowi Gurbckiemu stanowisko polskiego komendanta Obozu Licealnego w Obersburgu przeniesionego następnie do Wetzikonu. W grudniu 1944 przedostał się z innymi oficerami do Francji, gdzie od 1 I do 10 VIII 1945 był dcą Obozu Zbornego 2 DSP, a od 5 III 1945 był dcą odcinka granicznego. W tym czasie pracował przy przerzutach internowanych żołnierzy polskich ze Szwajcarii jako szef sieci działającej poufnie (11 VIII 1945 — 12 IV 1946). Po zakończeniu działania Obozu Zbornego i zwinięciu plac. granicznych, otrzymał zadanie zorganizowania „Oddziału Wydzielonego na pld. Francji” celem pełnienia służby ochronnej dla: doków Marsylii, Tulonu

oraz całokształtu działania brytyjskiego obozu przejściowego, przez który przechodziło dziennie do 2,5 tys. żołnierzy polskich z Bliskiego i Środkowego Wschodu. Byli oni następnie przewożeni pociągami do Calais, skąd statkami do Folkstone. Brytyjska „203 Sub-Area” dowodzona przez bryg. Foga-Pitta była bardzo zadowolona z pracy Polaków, wskutek czego utrzymano ich przez następny rok. Awansował do stopnia ppłk. (ze starsz. od 1 I 1946).

Po zakończeniu tej służby Jan Gurbski funkcjonował jako oficer łącznikowy pomiędzy szefem Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu i Sztabem II Korpusu Polskiego we Włoszech. Płk dypl. Antoni Szymański opiniował 6 V 1946: „Bardzo rzutki i wydajny w pracy. Wysoce inteligentny, umysł analityczny o szerokich zainteresowaniach. Przez długi okres czasu był na kierowniczym stanowisku, związanym z ewakuacją żołnierzy 2 Dywizji Piechoty ze Szwajcarii. Osiągnął bardzo dobre wyniki, ostatnio został dowódcą Oddz. Wydzi.(elonego) na południu Francji. W całej pełni zasługuje na awans”.

Później Jan Gurbski pracował w różnych instytucjach międzynarodowych zajmujących się lokowaniem i zatrudnianiem byłych polskich żołnierzy. W 1948 podpisał kontrakt w Genewie na stanowisko szefa sekcji „France et French Empire”. W 1951 został zatrudniony w „Intergovernmental Committee for European Migration” - organizacji międzynarodowej działającej pod ścisłą protekcją ONZ. Po 1960, otrzymawszy tytuł „senior escort officer”, prowadził do listopada 1970 transporty emigracyjne, po czym osiadł na emeryturze w Szwajcarii. Interesował się żywo życiem Polonii, był jednym z fundatorów londyńskiego POSK, wpłacał corocznie kwoty na Muzeum Polskie w Rappersvillu. We wrześniu 1990 awansował do stopnia płk. na podstawie zarządzenia Prezydenta RP z tymczasową siedzibą w Londynie, Ryszarda Kaczorowskiego. Zmarł 15 VI 1996 w Malhouse we Francji, w wieku 98 lat. Mieszkał w Effretikonie razem z małżonką Anne-Marie Ottiker, poznaną w czasie internowania. Przed wojną żonaty był ze Stefanią Eichler.

Odznaczenia:

- Krzyż Walecznych (1921),
- Złoty Krzyż Zasługi (1938),
- Medal Niepodległości,
- Srebrny Krzyż Zasługi (1929),
- Medal Wojska (1947),
- Medal św. Stanisława III kl. (ros.),
- The War Medal 1939-1945(bryt.),
- Croix de Guerre ze złotą Gwiazdą (franc.: 1940),
- Kawalerski Krzyż Orderu Srebrnej Róży (fin.),
- Medaille Interalliée (franc.).

Opracował: **Tadeusz Dubicki, Andrzej Suchcitz**. Tekst ukazał się w: *Officerowie wywiadu WP i PSZ w latach 1939-1945, Tom I, Warszawa 2009, s. 133-138*.

Biogram zamieszczony w: Aparat bezpieczeństwa wewnętrznego wobec żołnierzy Korpusu Ochrony Pogranicza i funkcjonariuszy Straży Granicznej, Warszawa 2013, s. 54-55.

mjr/płk **Jan Gurbski** (ur. 27 IX 1897) w Proboszczewicach, zm. 15 VI 1966 w Mulhouse we Francji). Żołnierz armii rosyjskiej (1915-1916); absolwent Mikołajowskiej Szkoły Wojskowej w Kijowie (1917); służba w 4. pułku 1. Dywizji Strzelców Polskich (1917); oficer instruktor w I Korpusie Polskim (1918); dowódca kompanii 36. pułku piechoty Legii Akademickiej (od 1918); słuchacz Kursu Adiutantów Sztabowych przy Naczelnym Dowództwie (1919); w Oddziale Operacyjnym Dowództwa Głównego w Poznaniu; szef Wydziału Personalnego w Dowództwie Frontu Wielkopolskiego (1919), służba w Generalnym Inspektoracie Ministerstwa Spraw Wojskowych; starszy referent personalny Departamentu Piechoty Ministerstwa Spraw Wojskowych (1920); starszy referent personalny w Dowództwie Żandarmerii Polowej, referent personalny w Dowództwie 1. Dywizji Litewsko - Białoruskiej; szef Adiutantury, szef Oddziału I 19. Dywizji Piechoty (1921); dowódca kompanii 36. pułku piechoty Legii Akademickiej (1922-1924); słuchacz kursu kryptograficznego Oddziału II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (1924-1925); służba w sztabie 8. Dywizji Piechoty (1925-1926); referent (1926-1928), szef Oddziału w Dowództwie Okręgu Korpusu nr I w Warszawie (1928); dowódca kompanii, batalionu, adiutant 23. pułku piechoty (1928-1931); absolwent kursu dowódców batalionu Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie (1930); służba w Wydziale IIa Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego (od 1931), zastępca szefa, pełniący obowiązki szefa (1936), szef (1937-1939) wywiadu Korpusu Ochrony Pogranicza; w Rumuni (IX 1939), następnie we Francji: referent wyszkolenia w obozie w Les Sables d'Olonne; służba w 6. kresowym pułku strzelców pieszych 2 Dywizji Strzelców Pieszych, w kompanii francuskiej (1940), szef sztabu 2. Dywizji Strzelców Pieszych; internowany w Szwajcarii, komendant Polskiego Obozu Licealnego w Wetzikonie (1940); komendant obozu zbornego 2. Dywizji Strzelców Pieszych we Francji; dowódca odcinka granicznego (1945); oficer łącznikowy między Polską Misją Wojskową w Paryżu a sztabem II Korpusu Polskiego (1946); szef sekcji „France et French Empire” w Genewie (1948); pracownik Intergovernmental Committee for European Migration (od 1951); inwigilowany w ramach sprawy agenturalno - grupowej kryptonim „Witek” przez Wydział IV Departamentu II Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (1957-1963).